

## AZ UTOLSÓ ÁTVÁLTOZÁS ÜZENETE

Dél-Bánát Vajdaság délkeleti részét öleli fel. A Duna és a Temes folyók, valamint Románia határolja. Az 1991-es népszámlálás szerint lakosainak száma 335 482, ebből 20 949 magyar. Összlakosságának 6,24 százaléka magyar.

1990-től nagymértékben megváltozott a lakosság összetétele. Újabb kimutatások (népszámlálás) a balkáni háború óta nem állnak rendelkezésünkre. Kb. harmincezerre tehető – vajdasági szinten – az elvándoroltak száma. (A vajdasági magyarság tíz százaléka.) Ez alól Dél-Bánát sem kivétel, ami arra enged következtetni, hogy kétezerrel csökkent a magyarság lélekszáma.

Dél-Bánát lakosságát a következő nemzetek lakják: szerbek, románok, romák, magyarok, macedónok, szlovákok. A fentiekén kívül élnek még horvátok, németek, csehok – ottani szóhasználatlall élve: pémek, evangélikus csehek –, bolgárok és törökök. E multietnikus környezetben etnikai identitásról beszélni túlzás. Interetnikus életmódjuk, szokásviláguk csak lokális identitással határolható be. Tradíciók olvadtak egymásba, tűntek el, de leginkább *inadekvát* módon vannak jelen.

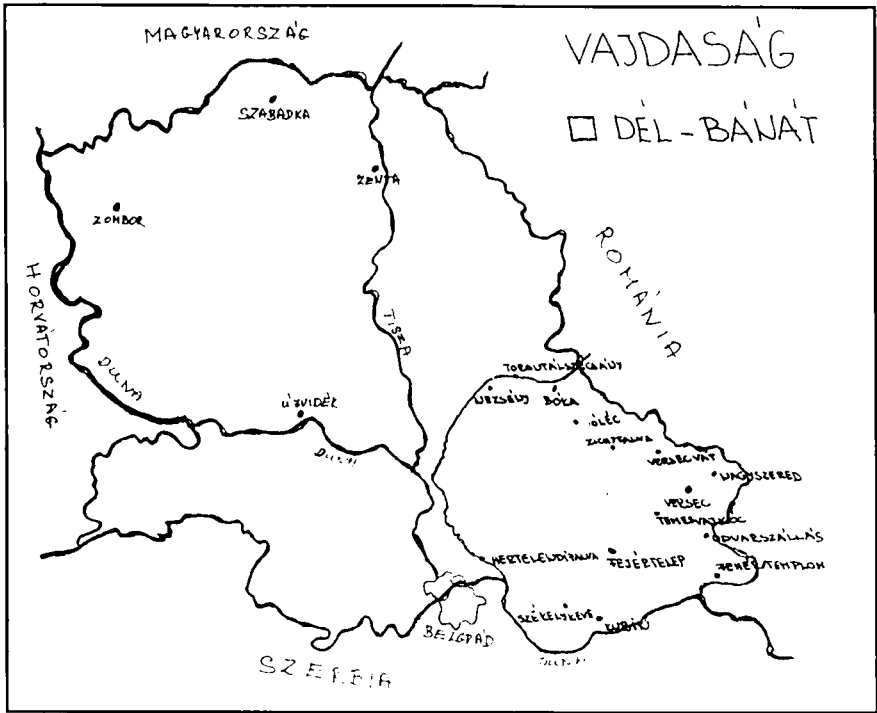
Tanulmányomban szokatlan aspektusból megközelítve, a temetőekben található jelenségeken keresztül szeretném megvilágítani mintegy ezerkét száz magyar lélekszám asszimilációját a harmadik évezred kezdetén.

### A vizsgált helységek lakossági összetételének áttekintése

HELYSÉGNÉV	Lakosok száma	Magyarok száma	Magyarok %-a
Magyar ill. szerb elnevezés			
Nagyszered – Veliko Središte	1584	140	8,84
Temesvajkóc – Vlajkovac	1328	267	20,11
Fejértelep – Šušara	472	312	66,10
Versecvát – Vatin	316	99	31,33
Udvarszállás – Dobričevo	265	231	87,11
Bóka – Boka	1992	590	29,62

### 1991-es népszámlálási adatok

Az előadás elhangzott Békéscsabán, 2001. október 2-án, a VII. nemzetközi néprajzi nemzetiségkutató konferencián



A hat kis településen a közös nyelv, amely meghatározója a nemzetnek, eltűnt. Bánát délkeleti peremterületei a magyar nyelvű oktatás megszűnésével, elsőnek estek áldozatul a Vajdaságban a nemzeti identitás elvesztésének. Az ott élő kisszámú magyar etnikum egyik menedéke lett a nyilvános vallásgyakorlás, éppúgy mint a népi vallásosság tradicionális továbbadása. Ez utóbbi a magánszférában jut kifejezésre. A népi hiedelembe és az egyházi vallásba vetett hitük hozzásegítette őket a túlélés, a megmaradás kezelhetőségéhez. Magukra maradásukban a magánájtatosságok jelenléte képezi a megtartó erőt, hisz a szentmise nyújtotta vallási élményben a papság hiánya miatt csak alkalmakként részesülhetnek.

Intenzív vallásosságuk személyes jellegű élményekben jut kifejezésre. Szentképeiket, szobraikat, családi ereklyéiket nagy becsben tartják, s az e tárgyak iránti tiszteletet elvárják mindenkitől, ki házukba látogat.

A vizsgált faluközösségek tagjai egyházuk lelkipásztorával ritkán találkoznak. Szentmise havonta, de legtöbb esetben csak egy alkalommal van. A templomba járás gyakoriságát módosítja a lelkész jelenléte. Ha a plébános tartja a szentmisét, megkétszereződik a hívők száma, mint mikor önszerveződve a vasárnapi szentmise idején felolvasnak a szentleckéből és imádkoznak. Róluk nem lehet egyértelműen kijelenteni, hogy identitásukkal szemben passzívak volnának. Viszont ennek az identitásnak nincs hatósugara. Korukat tekintve idősek, fiatalokat nem találunk soraikban. A fiatalok addig járnak hitoktatásra, míg bér málközők nem lesznek. Itt tanulnak meg a hitoktatás keretében magyarul írni, olvasni. A lakosság összetételéből kifolyólag nem érzik ennek fontosságát, illetve hiányát, hogy nem tudnak anyanyelvükön írni, olvasni.

A magánájtatosságok színtere áttevődött a temetőkre. Elhunyt hozzátartozóik sírját rendszeresen látogatják, s a temetőben felállított nagykereszthez is gyakrabban visznek virágot. A legtovább élő kultikus szféra a temető, ahová magyarságuk, etnikai hovatartozásuk visszaszorult. A kívülről jött megfigyelő már csak a temetőben és az útszéli kereszteken láthatja meg azt, ami nemcsak széppé és elfogadhatóvá teszi őket a mai ember számára, de azt a bizonyosságot is, hogy ott fél évszázaddal ezelőtt még tömegesen éltek magyarok. Temetőikben sírjeleiken keresztül üzennek az utókornak, ugyanúgy, mint a temesvajkóci temetőben az 1918-ban elhunyt magyar honvéd sírja. Még dacol az idővel, a betűk már megkoptak, sírhantját sem gondolja senki, mégis ottjártunkkor keresztje előtt állva különös érzés kerített hatalmába bennünket.

Munkám azzal a céllal készült, hogy egy zárt közösségen belül az emberi élet egyik átmeneti rítusát, a halállal kapcsolatos szokás- és tárgyi anyagot feltárjam és annak üzenetét az életmódban bekövetkezett változások kontextusában továbbadjam.

## A VAJDASÁGI BÁNSÁGRÓL

*„Nincs az országnak egy második helye, a hol annyi féle nép verődött volna össze s a hol erősebb keresztelkedés történt volna, mint Temes vármegyében.”*

(Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi, Temes vármegye, 129. p.)

A török előrenyomulása nagy tömegeket mozgat meg a Balkánon. Az új hazát kereső szerb, albán és bolgár menekültek az új hazában, Magyarországon telepednek le, s nyomukban megjelennek az oláhok is.

A török kiűzése után a Bánság népessége teljesen átszerveződött. A románság térnyerése a Délvidéken mind számottevőbb. Mária Terézia uralkodása alatt a megerősödött határőrvidék kedvez az állandó hullámmásban lévő szerb népességnek. A Bánság betelepítése Mária Terézia és fia, II. József nevéhez fűződik.

(A német betelepítettek száma 1851-re 335 000-re növekedett. Ács Zoltán: Nemzetiségek a történelmi Magyarországon, 108. p.)

1945-ben kiűzik a német lakosságot, s helyükbe a Balkánról különböző szláv nemzetiségeket telepítenek be. A második világháború után Versec és környéke óriási változásokon megy át. A nagyszámú németység kitelepítésével a lakosság összetétele teljesen megváltozott. Nagyszerezen az oltárkendőkön még ma is a német bibliai szövegek olvashatók.

A Karas mente, a Verseci hegy lankáin még létező kis települések, vagy a Deliblátói homokpuszta, a magyar Szahara még sokáig az érdeklődés közepontjában marad. Titkokat és látivalókat rejt: a szlávoknak a Szerb Vajdaságot, a magyaroknak a történelmi Délvidéket, az odalátogató német turistának nagyanyja szülőföldjét.

Az idősök elbeszéléseiben megkerülhetetlen téma az uraság. Adatközlőim, kiknek gyermek- és ifjúkora a két világháború közötti időre esik, név szerint emlegetik a sváb nagybirtokosokat, a szerb nagygazdákat, ahol béresek, cselédek voltak. Meghallgatva az idős emberek sorstragédiáját, a sajnálat mellett némi megértéssel is viszonyulhatunk jelenlegi sorsukhoz, azaz nemzeti öntudatuk elvesztéséhez.

A bánátiak nem szívesen emlékeznek a múltra, és mindegyikük elbeszélésében ott szerepel a szomorú ténymegállapítás: „Itt a magyarok nagyon szegények vótak, itt a magyarok nagyon evótak nyomva.” A nemzeti nyelv és kultúra eltűnésének kiindulási alapját is ebben kell keresnünk. A megélhetés feltétele állandó migrációval járt. A magyar lányok Belgrádban, Pancsován, Fehértemplomon „szólgátak” öregbítvén a szorgos magyarok jó hírét. A férfiak uraságtól uraságig vándorolva béresként, később napszámosként járták Temes vármegye birtokait. A jobblét utáni vágy mindennél erősebben jelentkezik a második világháború után, az expanzív nacionalizmust sem veszik tudomásul. A bármi áron is biztosítani gyermekeiknek a jobb megélhetést, már a családok egyedüli értékrendjévé válik, s az 1970-es években kiteljesedik.

Jugoszlávia sajátos helyzete a szocialista világrendszeren belül érdekérvényesítési lehetőségeket kínál. Az életminőség javulását a Karas és az Al-Duna

közén élő magyarok határozottan a beolvadásban, azaz a jugoszláv eszmeiségben látták.

Az új állam csakis egy közös nyelven, az ún. államnyelven, vagyis szerbhorvát nyelven működhetett, és az érzelmi kötődést az új állampolgári közösséghez az új hagyományok, szimbólumok létrehozásában éri el. Az állampolitika felismeri, hogy a sokféle nemzetből összetevődött államnak az új eszményképek, az új szimbólumok, az új ünnepek nem feledtetik – a kívánt gyorsasággal – nemzeti érzelmeiket, ezért új nemzetet is teremtett: ez volt a jugoszláv nemzet. Az ebben a társadalmi berendezésben felnőtt új generáció érdeklődéssel fordul az új nemzeti ideológia felé. Különösen a kisebbség soraiban voltak elkötelezett hívei az új „etnikai” identitásnak. A szórványból ezzel kapcsolatban nem állnak rendelkezésemre adatok, viszont a többsmagyarság köréből igen. Kishegyesen 1980-ban a magyar szülők (első osztályba iratkozó gyermekek szülei) egyharmada vallotta magát jugoszláv nemzetiséginek. Ehhez viszonyítva a szórványban minden valószínűség szerint tragikusabb képet kapnánk.

Ez az új életstratégia: jómód, biztonság, semmi magyarkodás, ateista világszemlélet kitermel egy új hitevesztett, gyökértelen embertípust, kik gyermekeik jövője érdekében feladják anyanyelvüket, tudatosan, bár szorongások közepette megtagadják népi hagyományait.

A hagyományos életforma felbomlása, amely a bánási sík vidék keleti részében erőteljesebben jutott kifejezésre, mint Vajdaság bármely más területén, a következő tényezőkkel függ össze:

- a nemzetiségi összetétel erőszakos megváltoztatásával,
- az új államberendezés ateista eszméjével,
- a viszonylagos jólétet kecsegtető jövőképpel,
- a meglévő magyar intézmények felszámolásával,
- és a konzerválódott kisebbségi tudattal.

A tanulmányozott kis közösségek napi verbális tevékenységük nyolcvan százalékát szerb nyelven végzik. Az anyanyelvű oktatás megszűnésével még inkább igazodnak a többségi nemzethez. Nyelvezetük egyre inkább hasonlít a vegyes nyelvhez. Identitásuk utolsó állomása a síremlék, ahonnan sírversek, sírfeliratok formájában magyar nyelven üzennek az utókornak. Egy különös átváltozásról tudósítanak: a bánási magyarság asszimilációjáról, hogyan váltak egy másik etnikum, a szerb közösség alkotó részévé.

A hat kis település temetőiben az etnikai szegregáció determinált. Az ottlakók nemzeti hovatartozásukat a temetőben még kifejezik. Ezeknek a településeknek a temetőjében az ember érzi az idők sorsát. Többsnemzetiségű közösségeikben a magyar lakosság katolikus. Kiszámú református és egyéb vallású él mindenhol, de számbelileg oly kevesen, hogy nincs külön temetőjük. Temetők tagoltsága nem felekezeti különbségeket mutat, nemzetiségi hovatartozás szerinti elkülönülésről van szó.

A régi bókaiaknak nemzetiségek szerint kialakított sírkertjük van. A pravoszláv (szerb) temető a Szerb Bókához esik közel. Valamikor a bókaiakat a falun áthaladó Nagybecskerek, Torontálszécsány, Versec útvonal választotta ketté. Északi felében a szerbek, a déli részben a horvátok és a magyarok laktak. A Horvát Bókában volt a magyar utca, amelyet még ma is az elidősödött

magyar családok laknak. A horvát és a magyar temető ebben a falurészben található, térben teljesen elkülönülve egymástól.

Fejértelepen a temetőt a bejárattal szembeni út választja ketté. A baloldali rész, amely területileg szembeötlően nagyobb, a magyar rész. A magyarázat egyszerű, számbelileg a magyarság van túlsúlyban.

Udvarszálláson, mivel a lakosság összetétele magyar, nincs külön etnikai elosztása a temetőnek. A vegyes házasságból származókat is ide temetik.

Temesvajkócon különös jelenséggel találkoztunk. A temető három részre tagolódik. A bejárattal szemben jobbról van a valamikori tiszta magyar temető, bal oldalról a román temető és a sírkert végében, keresztül, a temető teljes szélességében húzódik a szerb temető. A magyar részben mind több a szerb és román sírfelirat. A vegyes házasságban elhunyt pravoszláv vagy ortodox válású élettársat, ha feleségével, férjével egy sírboltba szeretnék helyezni, akkor a magyar temetőbe temetik őket. A szerb és a román egyház ezzel próbálja megtartani temetőjük homogenitását. Ez miatt a magyar temetők a közös temető szerepét kezdik betölteni. A valamikori közös temetők emlékét idézi fel bennünk e jelenség.

Versecváton (Vatin) és Nagyszerden is többségében három nemzetiség él: szerbek, magyarok (ma már nagyon kevesen) és pémek, azaz csehek. Nagyszerden, a falu központjában egymáshoz közel három templom tudatosítja az odalátogatóval a település nemzetiségi összetételét: a pravoszláv, a pém-evangelikus cseh, és a katolikus. Temetőik is mindkét településen három részre osztoznak.

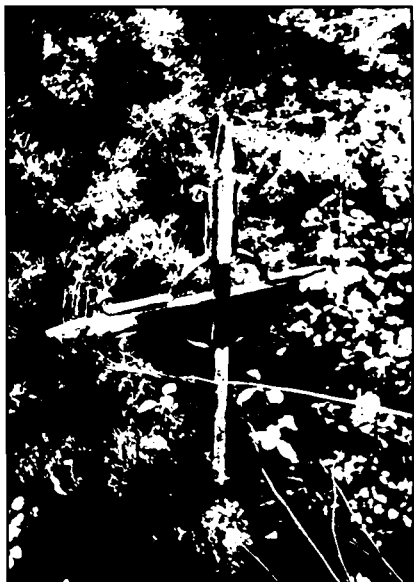
A köztes identitás, amelyben életüket élik az utolsó átváltozáskor visszatér eredeti állapotába s a temető magyar, illetve szerb, horvát, román és cseh (pém) részében helyezik örök nyugalomra hozzátartozóikat. Mindenki természetesnek veszi ezt az utolsó felzárkózást. A belülről vallott nemzeti öntudat, hogy magyarnak születtem – sok esetben még ha nem is beszéli már az anyanyelvét, s felekezeti tudata is csak formálisan létezett – a halál beálltának pillanatától visszaáll . . . A nemzetiségi határok a temetőben felülemelkednek.

A katolikus síremlékeken a kereszt jelképként van bevésve. A keresztnek kívül más karcolt vagy vésett jelkép nem található az emléktáblán. A kereszt helyett állított emléktábla a táblás fejfák utódjának felel meg.

A temetőkben található síremlékek formarendjükben, stílusukban igazodnak a szerb és román polgári mérték szerint emeltetett sírkeretekhez. A szláv népek temetkezési szokásai anyagi vonzatukban gazdagabbak és sokrétűbbek (számunkra giccsesek), ellentétben a magyar hagyományokkal. Vagyonhiányról, jómódú vagy egyszerű életükről halottaik sírjai nem tanúskodnak. Pontosabban az 1980-as évektől a halott társadalmi rangja a síremlékekről nem olvasható le. A szlávokra jellemző elhunytak iránti mély tisztelet a külsőségeken is megmutatkozik: márvány és gránit síremléket emeltetnek halottaik sírja fölé.

A sírköveken az ábrázolásnak egy különös formája van jelen: az elhunyt arcának vizuális megjelenítése. Az elhunyt portréjának kivetítése a síremlékre szerb (pravoszláv) szokás. Az elhunytakkal való kapcsolattartás egyik eszközévé vált a fénykép. A kép a múltat, az őseket idézi, mintegy megtartó erő. A kép és identitás fogalma szervesen összekapcsolódik. Az értékrendek egymásrahatásában a bánáti magyarság igazodik a pravoszláv szokáshoz.

A képmegjelenítés legősibb formája a gravírozás, azaz a karcolás. Külön erre szakosodott hivatásos kőfaragók, talentumok másolták át, vésték márványba a portrékat. Kisebb méretű képek esetében kerámiaóra égették rá speciális film segítségével. Ez a technika valamivel olcsóbb volt a manufaktúras karcolástól. Ma már a technika legújabb eszközével egészen autentikus képet vetítenek a sírkövekre. Napjainkban 30x30 cm nagyságú fényképekről néznek vissza az elhunytak.



*Temesvajkóc – Vlajkovac*



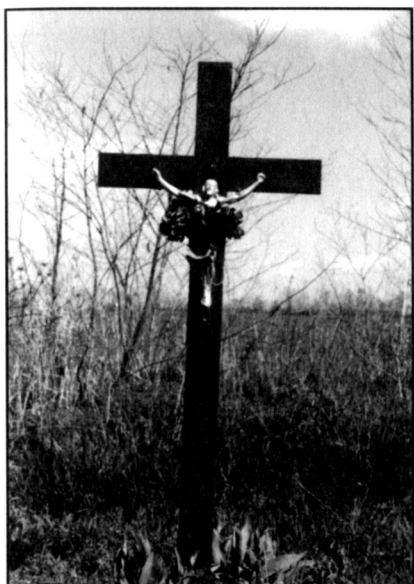
*Fejértelep – 1908*

A emléktáblák méreteikben szakítanak a hagyományos paraszti kultúrával. Jelképeik áldozatul estek a multietnikus civilizációnak. Funkciójukat a hatás-kifejtésben látom. A dekoráció indokolatlan előtérbe helyezése külsőségeiben egyszerre hatni szeretne a sírlátogatóra: a messzeségbe kiált, fizikai jelenlétével az örökkévalóságot sugallja. Színesztétikusan és öncélúan hatni.

Legszembetűnőbb vonása a félkör alakú napsugaras homlokzatra emlékeztető márványtáblák. Jó lenne hinni, hogy a fehér-fekete színek váltakozása a felkelő nap szimbóluma. A cél nélküli díszítő jelleg újfajta, számunkra idegen magatartást sejtet.

Eltűntek a magyar népművészet ismert motívumai és eltűntek a bibliai jelképek is. A sírhant tetejét márvánnyal vagy műkövel lezárják, mondván: így nem gzosodik el, s ha már nem lesz aki gondozza, akkor is megmarad.

A századelőről fennmaradt még létező sírjelek az azon a tájon is létező paraszti kultúra sajátos példáit nyújtják.



*Útszéli kereszt Udvarszálláson*



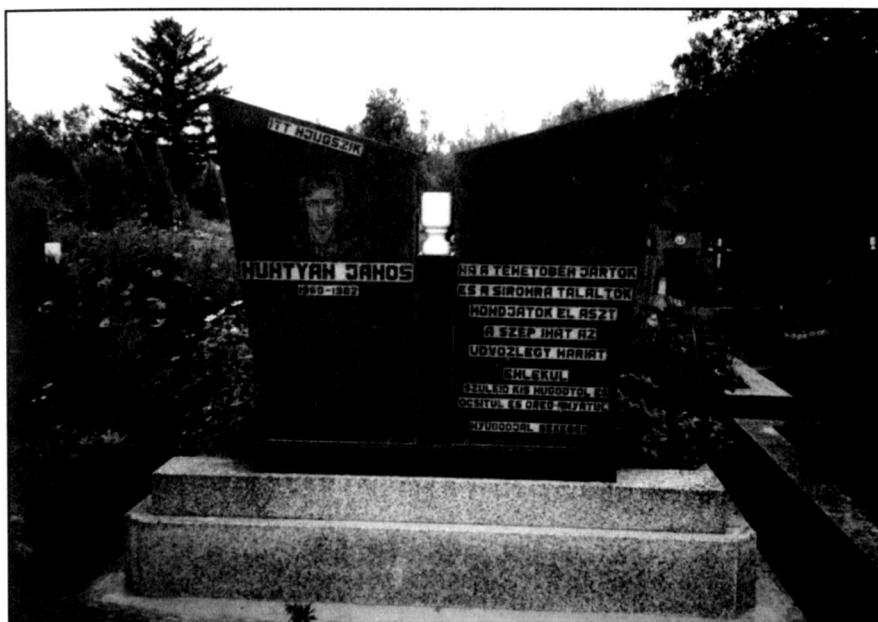
*A nagykereszt Udvarszálláson*



*Magyar temetőrészlet (1930–1970), Temesvajkóc*





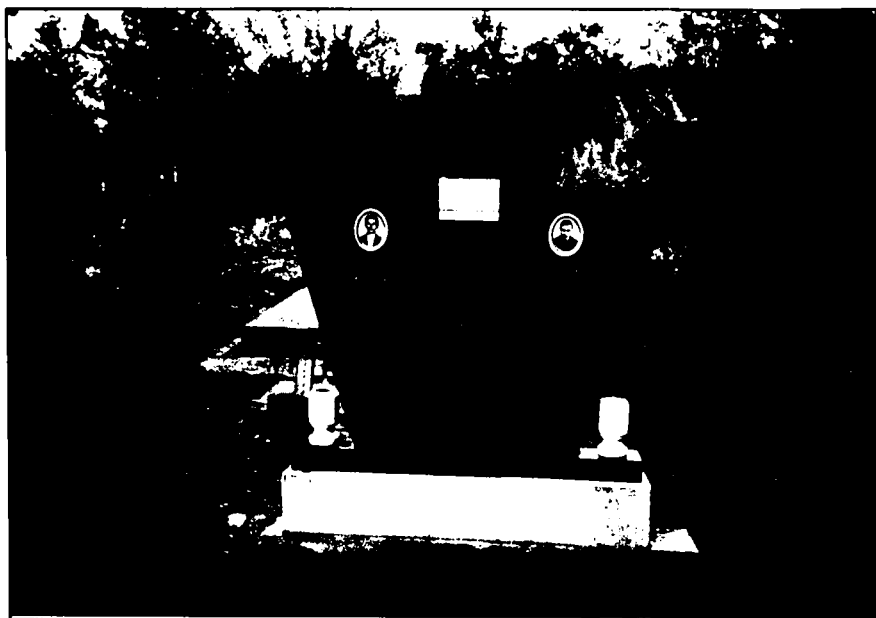


*HA A TEMETŐBEN JÁRTOK / ES SIROMRA TALÁLTOK / MONDJÁTOK EL  
ASZT / A SZEP IMAT AZ / UDVOZLEGY MARIAT / EMLEKUL / SZULEID KIS  
HUGODTOL ES / OCSITUL ES OREG ANYATUL / NYUGODJ BEKEBEN  
(Temesvajkóc – 1982)*

*Jelkép nélküli emléktábla, az ékezetek hiánya a más nemzetiségű kőfaragóra utal*



*Temesvajkóc, háttérben a pravoszláv kápolna. Az 1994-ben elhunyt  
vezetékeve még magyar nyelven van feltüntetve*



*Bóka – 1976 (Szilágyi Erzsébet, Szilágyi Mihály)*

Ebben a felszíni egységesülésből a sírköveken szembeötlik a magyar szöveg: magyar személynevek, magyar nyelvű sírfeliratok. Nézzük először is a személyneveket. A települések belső homogenitására utal a vezetéknevek ismétlődése. Udvarszálláson három családnév uralja a lakosság összetételét még ma is. Halupka (cseh eredetű), Virág, róluk azt tartják, hogy cigány (roma) eredetük van, és Kucsera, amely a bolgárhoz hasonlít. A házassági endogámia még ma is élő tradíció.

Temesvajkócon a családi neveket már csak cirill betűkkel tüntetik fel. Csak következtetni lehet a magyar név eredetére, pl. Kemives (Kőműves).

Temeskutason az újabb tíz évből már nem található magyar írásmód szerinti sírfelirat. Bókán egy különös jelenségre figyelhetünk fel. A vegyes házasságok esetében a sírtábla hátsó oldalára magyar nyelven sírverset vésetnek a márványba, minden jelkép és név nélkül. Ez utóbbi a sírtábla elülső oldalán szerepel. Az interetnikusság kifejezője az emléklap.

A sírfeliratok anyanyelvünk szabályait nem követik. Kézről kézre adják a meglévő szövegeket, s a más ajkú kőfaragók nem érzik a szóelválasztást, az ékezetek fontosságát, a kezdő sorokat. Az így eltorzult szövegek lokálisan még terjednek, még él a ragaszkodás anyanyelvükért.

A sírjeleken található feliratok közül a sírversek az uralkodók. Bibliai idézet a vizsgált hat településen nem fordul elő. Vallási tárgyú kettő van, az összes többi patetikus megfogalmazású, erősen rímelő, félnépi szövegek. Legtöbb a párbeszédes forma.

A magyar nyelvterületen előforduló formulák a legtöbb magyar síron megtalálhatók: Itt nyugszik, Béke hamvaikra, Nyugodjon békében. S ami egyetlen



*Temesvajkóc, Sabo – Szabó*



*Círill betűkkel – Udvarszállás, Barta István – 1998*



sírjéről sem maradhat el: Emeltette, emeltették (gyermekei, felesége – név szerint is feltüntetve).

A sírjeleken található vezetéknevek leggyakoribb előfordulása: Csula, Kiss, Nagy, Lőcsei, Beretka, Kovačević (Kovács), Sós, Alföldi, Kaslik, Buzgó, Gligor, Barna, Ötvös, Vastag, Pajor, Leksza, Kószó, Uzor, Vincán, Podszelnik I.

A felsorolt vezetéknevekhez mindenhol magyar keresztnév párosul. E tarka felsorolásnak soktényezős háttere van. A térségben az asszimiláció megléte állandó, románok, csehek, bolgárok magyarosodtak el. Egy idő után elvesztették személyes jellegüket, és beolvadtak a délkeleti Bánság magyarságába. Ma e heterogén Bánságból kapcsolattartásért, segítségért kiált a szórványmagyarság . . . a legszórványabb szórvány.

A temetők még nem integrálódtak a nagyközönséggel, a temetők csak leképezik az élők világát. Sokoldalú funkciójuk egyik szegmentuma: etnikai tér-szerkezetük.

## AZ EGYHÁZKÖZÖSSÉGEK SZERVEZETTSÉGI FORMÁI DÉLKELET-BÁNÁTBAN

Versecvát (Vatin) Versec aktív leányegyháza a déli esperesi kerületben. Az egyházközség lelkipásztora havonta egy alkalommal jár ki Vatinba, ilyenkor hitoktatás is van.

Temesvajkóc (Vlajkovac) Versec aktív leányegyháza. A használt liturgikus nyelv a magyar. Kéthetente van szentmise, általában vasárnap és ünnepnapok délutánjára teszik.

Megjegyzés: Igen buzgó hívek hírében álltak, akik gyalog jártak be szentmisére Versecre, amíg nem készült el az imaház.

Udvarszállás: Fehértemplom (Bela Crkva) aktív leányegyháza. Lelkipásztoruk horvát, ezért a verseci plébános jár ki havonta egy alkalommal magyarul misézni és hitoktatást tartani.

Bóka (Boka): Plébánia, hét leányegyháza van. Minden vasárnap van szentmise, s a liturgiák rendszeresek.

Nagyszered (Veliko Središte), a verseci plébánia leányegyháza. Szentmise havonta egy alkalommal.

Fejértelep (Šušara) 1994-ben épült, az Árpád-házi Szent László lelkipásztorkodási központ. Székelykeve leányegyháza. A hívőközösség maroknyi.

A fentiekből látszik, hogy önálló plébániával csak Bóka rendelkezik, a többi település Versec, Fehértemplom és Székelykeve leányegyháza.

Halálesetkor felkeresik a plébániákat, egyeztetik a temetés időpontját, mert magyar temetés katolikus pap nélkül nem múlhat el. A temetési szertartás magyar nyelven folyik, a szentleckét horvátul is felolvassák. Bókán évtizedeken át horvát nemzetiségű katolikus plébános volt, aki csak horvátul misézett, horvátul végezte a különböző szertartásokat, ezért a bókai hívőknek szokatlan volt, amikor 1993-ban Koncz Tibor atya magyarul búcsúztatta a halottat. Ma már mindenhol ragaszkodnak a hívek a magyar nyelvű temetéshez. Háztól temetnek, sajnos a koporsókra legtöbb esetben szerb nyelven írják fel az elhunyt nevét.

A megemlékezés első állomása a temetés utáni szentmise, amit a halott lelki üdvéért szolgáltatnak. Időhöz nincs kötve, amikor a pap a településen vasárnapi szentmisét szolgáltat, egyben gyászmise is. A templomból kijövet (Bó-

kán és Temesvajkócon) süteménnyel és itallal kínálják a megjelenteket. Szentmise előtt vagy után, attól függően, milyen időpontra esik, a közeli családtagok kimennek a temetőbe, gyertyát gyújtanak és friss virágot helyeznek a sírra. Ha a család vegyes nemzetiségű és közös sírban nyugszanak, a megemlékezés alkalmával szigorúan tartják magukat saját nemzeti szokásaikhoz. Pl. a magyar származású nagymamának a család – bármennyire is elszorbesedett – nem tart negyven napra megemlékezést, sírjára nem visznek ételt (koljivót). Kiemelt közösségi ünnep a megboldogult elhalálzásának egyéves évfordulója.

Mindenszentek és halottak napja előtt két-három nappal rendbe teszik a sírokat, virágcsokrokat helyeznek a sírokra. Mindkét este gyertyákat gyújtanak, s imádkoznak az elhunytakért.

A sírok ornamentikájából, mint már arra utaltam, a fényképeken kívül semmilyen díszítmény, szimbólum nem található. Népművészeti alkotások még kevésbé. Fő motívumként jelenik meg az emberábrázolás. Sajátos díszítőeljárás a fényképeket és a szövegeket nem övezi. A pravoszláv vallás hatása csak a külsőségekben jut kifejezésre: a túlméretezett síremlékek, a fényképek kivetítése, a márvány és gránitkövek megjelenése. A szerb nyelvű sírfeliratok, a cirill betűs írásmód a katolikus kereszteken az anyanyelv elsorvadásának az eredménye.

Az általam vizsgált területnek a hagyományos kultúráját nem vizsgálhatjuk az ott élő nemzetiségek kultúrájától függetlenül, s a mindenkori államhatalom politikájától. Egy biztos: az ott élő nemzeti kisebbségek – magyarok, csehek, bolgárok, németek, szlovákok – magukra hagyatottakká váltak. Jelen identitásukat, nevezzük ezt lokális identitásnak, a múlt ismerete nélkül nem vizsgálhatjuk. Tudnunk kell a vármegyék jogállásának gazdasági, nemzetiségi felépítését, azok kultúráját. Az egy-egy nemzetre jellemző különbségek mára már eltűntek, a paraszti kultúra mozzanatai még felfedhetők valamely népszokás elemeként, de egészként már nem jelennek meg. Inadekvát voltukban felfedezzük valamikori hitelességüket. Ismerve multietnikus környezetüket, az ott élő nemzetiségiek anyanyelvének megtartását szorgalmazzuk az oktatásban, a vallásban. Ahhoz pedig, hogy az anyanyelv értékét és szépségét újból felfedezzék, a tömbmagyarság részéről aktív szerepvállalásra lenne szükség.

## SÍRVERSEK UDVARSZÁLLÁSRÓL, FEJÉRTELEPRŐL, BÓKÁRÓL ÉS NAGYSZEREDRŐL

Amikor roskadozva éreztem testemet  
Édes Jézusom jött és fölkarolt engemet.

Mondják, hogy az élet  
szép az enyém is az volt,  
csak rövid.

Állni soká fog-e kő:  
de hamarabb elporlik,  
mint lelkünkben a bánat.

Az ő szíve megállt verni  
ha bar szeretett volna

Kösztünk lenni. Nehéz  
volt az életed, de ajkod  
panaszt nem ejtett.  
Most már minden  
fájdalomnak vége  
a jó isten eljött érte.  
Emléksírt emelik  
(felsorolás)

Nehéz a sírkő, de nehezebb a bánat  
ami nyomva szívét a családnak.

Arany napsugarak fénylő szivárványa  
Szórjátok fényeteket  
Egy kislány sírhalmára.  
Mosollyal ajkam pihen ide lent  
Ne hullassatok fájdalmas könnyeket.

Minden nap fájó szívvel  
álok sír emlékénél  
panaszom a szélviszi messzire  
és én fájós szívvel térek haza  
Béke hamvaira

Míg éltél szerttünk,  
míg élünk siratunk.

Megált egy szív, mely élni vágyott  
Pihen a két kéz, mely értünk dolgozni imádott.  
Munka és küzdelem volt az élete  
Legyen nyugodt és békés pihenése.

Messze hulló anyakönnyek  
ide talán sose érnek.  
Álmaimban nálad járok  
mindig viszek sok virágot.  
Fiam, ha én is pihenni megyek  
Mint édesanyád átölellek.

Vendég voltam én a földön  
Rövid volt it szép életem  
a menyország most a hazam  
véglen élni ott fogok  
Egy felejthetetlen februári estén  
Szó nélkül it hagytál benünket  
Emléked horgyuk örök szivünkben  
gyászoló szeretei



## IRODALOM

- Bartha Elek: Vallásökológia – 1992  
Beszédes Valéria: A jó Isten dicsérete – 2000  
Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi, Temes vármegye – 1910  
Erős Lajos: Adalékok a Zrenjanini-Nagybecskereki Egyházmegye történetéhez – 1993  
Ezredforduló, szerk. Tóth Károly – 2001  
Keményfi Róbert: A történeti Gömör és Kis-Hont vármegye etnikai rajza – 1998  
Kiss Anna: Délszláv szokások a Duna mentén – 1998  
Kunt Ernő: Temetők népművészete – 1993  
Feliks, Mileker: Versec  
Molnár Mihály: Sírfeliratok a magyarországi Gömörben – 2000  
Romsics Ignác: Nemzet, nemzetiség és állam – 1998  
Újváry Zoltán: Dramatikus népszokások – 1989  
Vajdasági Magyar Kalendárium – 1998  
Varga Gabriella: Fejzetek Feled néprajzához – 2000